

CĂRȚI NOI

Dezvăluiri despre ceasuri de taină ale „umbrelor purpurii“

Recenta apariție, sub egida Fundației „Filderman“, a cărții scrise de prof. univ. dr. Andrei Voinea și av. Constantin Vișinescu, *Umbre purpurii*, este o exemplificare de mare forță emoțională a raportului Putere-Cultură, în anii stalinismului. Cultura a suferit o înfrângere din partea tiraniei, dar au triumfat, în timp, valorile culturale autentice.

Umbre purpurii este „o carte-document, care ne restituie contururile și culorile unei epoci dinamice, dure și contradictorii“, o recomandă prefațatorul ei, scriitorul Toma George Maiorescu, menționând sursele documentare „de primă mână“, folosite de autori: „Memoriile“ fiicei lui Stalin, Svetlana Aliluyeva, „Memoriile“ lui Hrușciov, „Memoriile“ lui Șostakovici, „Stalinismul“, de Roy Medvedev, „Stalin“, de Isaac Deutscher, mărturisirile făcute de Beria în închisoare ș.a. Unul dintre autori, profesorul Andrei Voinea, a fost, de altfel, martor ocular al unuia dintre episoadele ilustrative pentru prigoana antievreiască inițiată de Stalin: „procesul halatelor albe“.

Celălalt autor, avocatul Constantin Vișinescu, a făcut ani de închisoare pentru că a apărat evrei sioniști în procesele din România aceleiași epoci, în care, în întreg așa-zisul „bloc comunist“ domneau cruzimea, absurdul, duplicitatea. O sinteză este făcută de Svetlana Aliluyeva, scriind despre destinul tragic al fratelui ei, Vasili. „Era un produs, o victimă a mediului, a sistemului, a mașinii

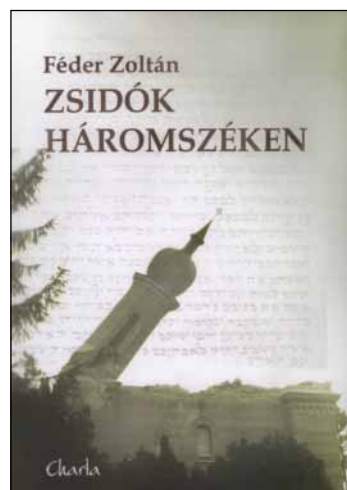
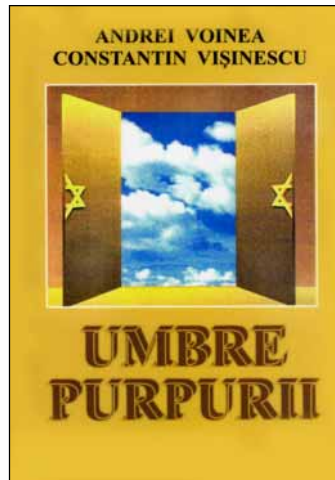
care a creat, hrănit și inoculat oamenilor cultul personalității“. A te strecura printre Scielele și Caribdele tuturor vremilor, a fost considerat chiar înțelepciune: „Capul plecat, sabia nu-l taie“.

Pentru a înțelege ce acoperea sintagma cu referire la Stalin, este oportună caracterizarea făcută de Edward Kardelj, tot într-un volum de memorialistică. Stalin era „un om capabil și inteligent. Evenimentele dure care au urmat Revoluției din Octombrie și care l-au împins la violență și la teroare pentru a menține bazele Marelui Octombrie, au devenit esența însăși a vieții sale [...]. A reușit, prin mijloacele cele mai teribile, să fundamenteze economia socialistă și să construiască pe această bază una dintre armatele cele mai puternice din lume. Toate aceste succese sunt legate de o extremă brutalitate și violență [...]. În mintea lui Stalin nu exista socialism, ci un imperiu socialist [...]. Tot sistemul său se baza pe forță, precum și pe puterea poliției și a administrației“. Pe acest fundal al epocii, suferințele evreilor din imperiul stalinist nu erau decât continuarea, la alte dimensiuni și cu alte sloganuri, a antisemitismului

Stalin nu doar că desființează Comitetul, echivalat cu „un centru al spionajului american“, dar toată această elită a intelectualității evreo-ruse este închisă și, în bună parte, executată. Fiindcă arestarea și condamnarea la închisoare a marelui actor și regizor Mihoels stârnește indignare în presa mondială, Stalin îl eliberează, pentru a-i înscena apoi „accidentul de mașină“, unul din mijloacele curente pentru a scăpa „curat“ de indezirabili. În '52, campania antisemită ia proporții prin acuzația de asasinat adusă medicilor evrei, care ar fi căpătat amplexarea unui „pogrom la scară națională“ dacă, în 1953, n-ar fi survenit moartea lui Stalin. Profesorul Andrei Voinea făcea pe atunci practică la Moscova, la clinica profesorului Friedland, și el victimă al aceluiași proces.

Nu numai excepționala forță de sinteză a unora din cele mai importante volume de memorialistică despre acea epocă fac pasionantă lectura cărții, dar și înzestrările intrinseci de povestitori și moralisti ale autorilor, aprehensiunile lirice, ironia subtilă.

IULIA DELEANU

„Evreii din Trei Scaune” – o colecție de documente despre istoria unei populații cvasidispărute

Născut la Budapesta, dar petrecându-și peste 40 de ani din viață în ceea ce odinioară s-a numit județul Trei Scaune (azi județul Covasna), de unde a emigrat în Israel, Zoltán Féder ne oferă o lucrare aproape exhaustivă cuprinzând date și documente despre istoria

evreilor din această zonă. „Evreii din Trei Scaune“, editată în comun la Rehovot și la Sfântu Gheorghe, prezintă nașterea, dezvoltarea și dispariția lentă - mai întâi prin deportarea în lagărele morții de la Auschwitz, apoi prin emigrare - a unei comunități care, niciodată prea numeroasă, și-a lăsat amprenta asupra vieții economice, sociale și culturale a acestei regiuni. Autorul a cercetat și a adunat ani de zile date și documente legate de comunitatea evreiască din Transilvania în general, dar mai ales din Trei Scaune. Este adevărat că volumul, de 742 de pagini, nu este o istorie propriu-zisă, dar cel care-l răsfoiește își poate face o imagine clară a celor mai importante momente ale prezenței evreiești de peste trei secole aici, începând din 1696, prima atestare documentară a evreilor în Trei Scaune. Zoltán Féder nu se limitează însă la date privind un singur județ, ci plasează istoria evreilor din Trei Scaune în contextul ansamblului istoriei evreilor din Transilvania, apoi din Ungaria, Austro-Ungaria, România, din nou Ungaria (perioada 1940-44) - când a pierit aproape întreaga populație evreiască din județ - și, în sfârșit, din România postbelică, reprezentând capitolul final al istoriei acestei comunități.

Primul dintre cele 12 capitole ale cărții prezintă principalele dispoziții care reglementau situația socială și juridică a evreilor din

Transilvania în secolele XVII-XIX (și aici merită menționat edictul cu caracter liberal al voievodului Gábor Bethlen, care permitea evreilor stabilirea la Alba Iulia, practicarea liberă a comerțului și a religiei lor, drepturi care, pe parcurs, fie le-au fost retrase, fie limitate). După capitolul referitor la primele atestări documentare despre prezența evreilor în Trei Scaune și condițiile în care au trăit, urmează descrierea perioadei 1830-1940 când s-au creat premisele pentru dezvoltarea liberă a comunității evreiești, 1940-1944, cu legile rasiale și deportarea, 1945-2004, readaptarea, viața evreilor în regimul comunist, emigrarea în Israel, reluarea după 1990 a legăturilor cu vechea patrie, străduințele celor rămași acasă de a reveni la iudaism, de a reinvia viața comunitară.

Mai multe secțiuni ale lucrării se ocupă, de asemenea, pe bază de documente, de dezvoltarea vieții de cult (printre care istoria sinagogii din Sfântu Gheorghe, cimitirele din Trei Scaune, lista rabinilor și a conducătorilor comunităților), instituțiile culturale și sociale evreiești, inclusiv extrase din scrierile unor autori evrei, rolul evreilor în viața socială și economică a județului, cu liste ale băncilor și caselor de credit evreiești, ale proprietarilor de pământ, industriașilor, meseriașilor, comercianților și intelectualității tehnice, prezența evreilor în diferitele localități din județul Trei Scaune. Două capitole sunt dedicate problemei asimilării evreilor, respectiv evoluția sinuoasă a atitudinii generale față de evrei și a antisemitismului.

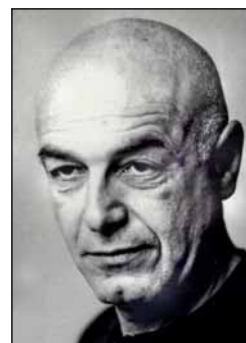
Lucrarea se încheie cu date demografice și statistice legate de populația evreiască de-a lungul timpului. Din multitudinea lor, așa dori să menționez un singur subcapitol. Intitulat „Statistica“ genocidului din Trei Scaune“. Acesta cuprinde lista nominală, pe localități, a evreilor deportați și a celor întorși. Pe aceștia din urmă abia îi deslușești. Se pierd printre zecile de nume care apar în chenar de doliu...

EVA GALAMBOS

Când se pronunță sau se întâlnește scris numele lui Emil Nicolae, oricine se gândește automat la Victor Brauner. Confratele nostru de la Piatra Neamț s-a devotat, de ani de zile, explorării înțeleșurilor îngemănate în pictura și grafica lui Brauner, el însuși pornit în lume din Piatra. A contat enorm coincidența aceasta, faptul de a locui, practic, în același ținut, a respira același aer dintre Pietricica și Cozla, a contempla un cer și o natură identice. De aici impulsul de a împinge cercetările spre origini, spre izvoarele de mentalitate, care au favorizat și hrănit originalitatea imaginarii artistice menit a-i aduce lui Brauner o faimă universală.

Deunăzi, la Târgul de Carte „Gaudemus“, tocmai se lansa o a doua exegeză dedicată de Emil Nicolae descifrării universului inconfundabil construit de reputatul său concetățean, când se răspândea dinspre Iași o veste îmbucurătoare. Ea s-a confirmat, în scurt timp, prin invitarea lui Emil Nicolae să ia parte la ceremonia decernării premiilor anuale sub auspiciile Filialei ieșene a Uniunii Scriitorilor. Laureatul nemțean a primit distincția pentru placheta de versuri *Paranoima*. Decizia juriului a luat în considerație, desigur, filonul de autentică poezie relevant de-a lungul unei prestații lirice de durată, precum și ambiția literatului de a-și prezenta rodul inspirației într-o ținută editorială ieșită din comun, în tandem cu graficianul Dinu Humeniuc. Pentru amândoi, un sincer „Bravo!“ (G.Ș.)

Premiu de poezie pentru EMIL NICOLAE

Faptul că șase milioane de evrei au fost uciși în timpul celui de-al doilea război mondial nu s-a datorat în exclusivitate ideologiei și politicii rasiste ale celui de-al treilea Reich, care a aplicat principiul „soluției finale“, sau puterii sale militare. Într-o anumită măsură, tragedia se poate explica și printr-o neimplicare directă, în ceea ce privește soarta evreilor, a țărilor aliate care au considerat primordială câștigarea războiului, precum și prin lipsa de reacție a unei mari părți a opiniei publice, care, necunoscând dimensiunile reale ale Holocaustului, a privit cu indiferență cum oameni nevinovați sunt uciși numai fiindcă sunt evrei. Este meritul a doi cvasinecunoscuți că, măcar în cel de-al 12-lea ceas, această atitudine s-a schimbat și în acest fel au rămas în viață 150.000 de evrei. Prin eforturi cu totul excepționale, doi cetățeni români au reușit să trezească conștiința lumii și să determine o serie de țări și personalități să se implice în salvarea evreilor. Acești eroi anonimi sunt George Mantello (Mandl), evreu născut la Bistrița, și diplomatul Florin Manoliu. Faptele lor au fost dezvăluite într-un emoționant roman-document, „Om care a oprit trenurile spre Auschwitz“, al istoricului american David Kranzler (Editura Hasefer, traducerea *Manase Radnev*).

Titlul, la prima vedere exagerat, reflectă purul adevăr. Devenit prim-secretar al Consulatului statului El Salvador din Elveția, printr-un devotament și eforturi incredibile, George Mantello a reușit, într-adevăr, să oprească trenurile care urmau să-i transporte la Auschwitz pe evreii din Budapesta, ultimii supraviețuitori a ceea ce a fost până atunci una dintre cele mai

Anonimi care au trezit conștiința lumii

mari comunități evreiești din Europa Centrală. În această acțiune, el a primit sprijinul neprecupețit al diplomatului român Florin Manoliu, care și-a riscat viața pentru a aduce în Elveția, din Ungaria ocupată de acum de armata germană, prețioasele documente cu ajutorul

căroră s-a putut demonstra existența camerelor de gazare din lagărele morții, în primul rând de la Auschwitz-Birkenau, și asasinarea în masă a evreilor în aceste lagăre. Chiar și înaintea acestor dezvăluiri, Mantello a eliberat mii de documente salvadoriene, care au oferit protecție prizonierilor. Astfel, a putut salva mii de oameni, dar nu și o parte din familia lui, aflată la Bistrița, deportată la Auschwitz înainte ca actele respective să le parvină. Cartea aduce dovezi evidente asupra faptului că dezvăluirile lui Mantello au determinat Suedia să-l trimită în capitala ungară pe Raoul Wallenberg, care la rândul lui, a

salvat sute de evrei. După ce, cu ajutorul lui Manoliu, Mantello a obținut dovezile despre ce-i așteaptă pe evrei la Auschwitz, el a lansat în Elveția, în alte țări neutre, dar și în țări aliate (Marea Britanie, S.U.A.) o imensă campanie de presă. A reușit să convingă opinia publică, în primul rând cea din Elveția, care până atunci a avut o poziție ostilă față de refugiații evrei. Prin imense presiuni exercitate de public asupra liderilor politici, statul elvețian și-a schimbat poziția și, prin intermediul Crucii Roșii, s-a implicat, de asemenea, în acțiunea de salvare a evreilor din Budapesta. Toate celelalte țări neutre i-au luat exemplul și intervențiile lor pe lângă guvernul ungar și amiralul Horthy au dus, într-adevăr, la oprirea trenurilor spre Auschwitz.

Cartea prezintă multe aspecte mai puțin cunoscute (sau mai puțin popularizate), cum ar fi lipsa de reacție, inexplicabilă până acum, chiar refuzul țărilor aliate de a

bombarda căile ferate care-i transportau pe deportați, neinformarea președintelui Roosevelt asupra sorții evreilor, atitudinea cvasiostilă a lui Roswell McClelland, reprezentantul american al Comitetului refugiaților de război. Pe de altă parte, ea scoate în relief mâna de ajutor întinsă evreilor de către țări ca Spania și Portugalia, cu regimuri totalitare profasciste.

România, ca loc de salvare a evreilor, este amintită de mai multe ori în carte. Nu numai prin descrierea detaliată a acțiunilor lui Manoliu, dar și prin prezența altor personalități politice sau militare române calificate drept antinaziste, care au oferit sprijin celor doi, sau prin menționarea faptului că România a permis evreilor din Transilvania să treacă granița și să plece prin țara noastră în Palestina.

„Nimeni nu este profet în țara lui“ - acest dicton se aplică și în cazul lui Mantello. Deși nu numai că nu a cerut bani pentru documentele pe care le-a eliberat, ci și-a cheltuit o bună parte din avere pentru acțiunile lui (mai târziu, pentru a sprijini Israelul), după război a fost acuzat pe nedrept, etichetat drept afacerist pe seama refugiaților, intentându-i-se chiar un proces. A fost exonerat, dar demersul i-a lăsat un gust amar. Dacă Florin Manoliu a primit titlul de „Drept între Popoare“, recunoașterea faptelor lui Mantello a venit mult mai târziu. Dar el nu s-a plâns, a rămas un om modest întreaga lui viață, nu a vorbit public despre faptele sale. Prin cartea istoricului David Kranzler, Mantello și toți cei care l-au ajutat și-au recăpătat locul binemeritat în istoria celor care au încercat să-i salveze pe evrei de tragedia Holocaustului. (E.G.)

